

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НАУКОВОЇ СПІЛЬНОТИ НА ПОНЯТТЯ «ГЛОБАЛІЗАЦІЯ»

У статті розглянуто зміну поглядів наукової спільноти на поняття «глобалізації» у хронологічній послідовності. Проаналізовано фундаментальні праці, що освітлюють глобалізаційні процеси, визначено відсутність єдиного підходу щодо джерел виникнення й тлумачення цього явища. У результаті дослідження було з'ясовано, що «глобалізація» залишається абстрактним поняттям, що потребує подальшого дослідження. Головну увагу зосереджено на всеохопності цього процесу, який має амбівалентний вплив на різні сфери суспільного життя. У сучасному світі надзвичайно важливо, як людство використовує нові можливості цього явища. Актуальною є проблема збереження автентичності культур і національних мов.

Ключові слова: взаємозалежність, всеохопність, глобалізація, глобальна мова, комунікація, національні мови, теоретизування.

Пonomarenko E. I. Evolution of the scientific ideas about the notion «globalization». В статье рассмотрена трансформация взглядов ученых на понятие «глобализации» в хронологической последовательности. Проанализированы фундаментальные труды, освещающие глобализационные процессы, определено отсутствие единого подхода относительно источников возникновения и толкование этого явления. В результате исследования было выяснено, что глобализация остается абстрактным понятием и требует дальнейшего исследования. Основной акцент сделан на всеохватности этого процесса, который имеет амбивалентное влияние на различные сферы общественной жизни. В современном мире очень важно, как человечество использует новые возможности этого явления. Актуальной является проблема сохранения автентичности культур и национальных языков.

Ключевые слова: взаимозависимость, всеохватность, глобализация, глобальный язык, коммуникация, национальные языки, теоретизирование.

Ponomarenko O. I. Evolution of the Scientific Ideas about the Notion GLOBALIZATION. Globalization is the interdependence of people and businesses across the world that ultimately leads to global cultural, political and economic integration. This term is used as a way to describe the distribution of products, communication and technologies across the globe. It is also the ability to move and exchange information easily all over the world. This process involves the changes of ideas, practices and the means of communication. Globalization has become a relevant topic to explore a number of reasons, including the overall need for businesses to compete and for people to understand each other. The article's goal is to examine the changes in scientists' views on the concept of globalization in chronological order. The task of this research is to analyze the fundamental works which illuminate the processes of globalization. The paper explores the lack of a unified approach to the interpretation of this phenomenon. The main focus of this work is on the pervasive impact of globalization, which has effects on different aspects of social life. The discussion of issues related to globalization cannot take place without analyzing changes in language, many of which are related to and depend on cultural globalization. The perspective of the research is to examine the way in which cultural globalization has influences on the Ukrainian language.

Key words: comprehensiveness, communication, global language, globalization, interdependence, national language, theorization.

Упродовж 2014-2016 років в Україні відбулося багато змін: переобрання Президента та уряду, підписання асоціації з Європейським Союзом, втрата

контролю над Кримом, військові конфлікти на Донбасі, створення громадянського суспільства. Після історичної зими 2014 року перспектива членства в ЄС є стратегічним орієнтиром українських прагнень до перетворення й ключовою метою, заради якої проводяться реформи [11: 2]. Євроінтеграція й посилені зв'язки із США впливають на українське суспільство, що поступово глобалізується.

Метою цієї наукової розвідки є дослідження еволюції поглядів науковців на поняття «глобалізація» в хронологічній послідовності, що відображає складність, динамічність, багатоаспектність цього історичного явища, яке належить до одного з найбільш актуальних у сучасному науковому житті.

Причиною неоднозначного тлумачення цього поняття є відносна новизна й несталий характер процесу глобалізації. Його дослідженням займалися У. Бек, О. Білорус, І. Валлерстайн, А. Галкін, Е. Гідденс, М. Кастельс [1], К. Поппер, Р. Робертсон [12], Дж. Сорос, А. Уткін, А. Федотов, М. Шепелєв та ін.

У мовному контексті глобалізація перебуває в центрі уваги наукових праць Б. Ажнюка [6], В. Алпатова, Є. Артем'єва, Л. Боярової [7], Т. Возняка, В. Єлістратова, Я. Засурського, Н. Клименко, А. Кургузова, І. Пантелеєвої, О. Федоришина, Л. Шлейної [14] та ін.

Для розуміння цього явища слід простежити етимологію його назви. Лексема *глобалізація* запозичена з англійської мови й походить від лат. «*globus*» — «земна куля», «глобус». Від цього слова було утворено прикметник «глобальний» (англ. «*global*») — той, який має відношення до земної кулі: світовий, планетарний. Від «*global*» було утворено дієслово «*globalize*» — перетворювати певне явище на глобальне, «глобалізувати», від якого було створено іменник «*globalization*» із ідентичним значенням.

У 1930 році вперше було використано термін «глобалізація» в праці «На шляху до нової освіти» на позначення цілісного уявлення накопиченого досвіду в освітній сфері [5].

У 1962 році одним із перших термін «глобалізація» у творі «Галактика Гутенберга» використав канадський філософ і культуролог М. Маклуен, у якому автор змальовує, як засоби масової інформації долають просторові та часові бар'єри, дозволяючи людям спілкуватися в небачених досі масштабах. Таким чином, завдяки мас-медіа земна куля перетворюється на віртуальне «глобальне село» («*global village*»). М. Маклуен вважає, що всі нації, культури, релігії та спільноти взаємозалежні й взаємопов'язані. Цьому явищу сприяють діяльність міжнародних корпорацій та електронних ЗМІ. Також автор переконаний, що глобалізація є джерелом культурної інтеграції й потужним знаряддям впливу на національні культури та мови [9: 139-148].

Термін «*global village*» також послідовно використовує у своїх працях Дж. Маклін, який досліджував глобалізацію соціальних стосунків. Деякі науковці, зокрема Е.В. Прушківська та Ю.О. Шевченко стверджують, що саме він уперше вжив термін «глобалізація» [11:162].

У 1983 році Теодор Левітт, професор Гарвардської школи бізнесу, опублікував статтю в *Harvard Business Review* «Глобалізація ринків». Саме йому приписують популяризацію терміна й уведення його в бізнес-лексику в другій половині 1980-х років [9]. Із моменту створення поняття глобалізації

отримало чимало неоднозначних визначень та інтерпретацій. Дослідженню цього явища присвячені науково-дослідні проекти, статті, дискусії та конференції. Незважаючи на надзвичайну зацікавленість наукової спільноти, увагу вчених зосереджено лише на окремих аспектах глобалізації, що унеможлиблює цілісне бачення цього процесу.

Протягом цього ж року Р. Робертсон запропонував термін «глобальність» («globality») та сформулював визначення поняття «глобалізація», у 1992 році – визначив основні глобалізаційні процеси.

Дефініція Р. Робертсона заслуговує на увагу: глобалізація – це процес динамічного впливу різних чинників міжнародного значення (наприклад, тісних економічних і політичних зв'язків, культурного та інформаційного обміну) на соціальну дійсність в окремих країнах. Визначення Р. Робертсона в багатьох джерелах є універсальним. Це пов'язане з тим, що воно охоплює різні сфери: економічну, політичну, інформаційну та соціальну, а також є першою повною дефініцією цього поняття [12: 127–131.].

Наприкінці 1980-х років основну увагу зосереджено на створенні теорій глобалізації. У 1990 році опубліковано збірник статей «Глобальна культура», у якому надруковані роботи провідних теоретиків глобалізації: І. Валлерстрайна, М. Арчер, Р. Робертсона, М. Фезерстоуна, А. Аппадурі, Б. Тернера та ін. У цей період з'являється низка фундаментальних монографій про глобалізацію, написаних Р. Робертсоном, О. Іанні, М. Уотерсом, А. Аппадурі, У. Бекком.

У 1999 р. у праці «Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура» Д. Хелд, професор політології та соціології, у співпраці з Е. Маккрю розглянули явище глобалізації, використовуючи діахронічний метод дослідження. Згідно з Д. Хелдом, глобалізацію слід розуміти як розростання, поглиблення та прискорення глобальних взаємозв'язків, що регулюються соціально-економічними відносинами країн [13].

Професор Сіднейського університету П. Джеймс визначає глобалізацію в історичному аспекті. Науковець стверджує, що явище глобалізації виникло завдяки університетській спільноті, журналістам, видавцям, редакторам та бібліотекарям. Він зазначає, що вперше цей термін було використано в освіті на позначення так званого «глобального мислення». У міжнародних відносинах цей термін почав використовуватися як процес розширення європейського спільного ринку. Журналісти використовували глобалізацію, щоб описати «глобальні проблеми афроамериканців». П. Джеймс пов'язує виникнення цього явища з великим переселенням народів, пізніше з утворенням різноманітних економічних корпорацій, рухом товарів та інформаційною революцією [3: 23–28].

У проєкції на мову явище глобалізації досліджував Д. Крістал, який стверджував, що коли узагальнити все, що було зроблено англійськими та американськими науковцями, то стане очевидно: у період 1750–1900 рр. більш як половину всіх значних наукових і технічних робіт було написано англійською мовою, яка, як відомо, є сучасною *lingua franca* [2: 17].

Якщо глобальна англійська почалася з домінування двох могутніх імперій — Британської та Американської, то нині вона є мовою Інтернету. Дослідники доводять, що 80% інформації зберігається у світовій мережі саме

цією мовою, а її обсяг подвоюється кожні 18 місяців. Більш ніж 90% авторитетних наукових праць друкуються англійською [1].

У глобалізованому світі англійська є мовою міжкультурних комунікацій. Сьогодні англійська є мовою глобальної економіки та глобального бізнесового середовища [3].

На позначення негативних явищ, спричинених глобалізацією, використовуються терміни «лінгвістичний імперіалізм», «лінгвістична агресія», «панування», «мовна колонізація». Учені вважають, що мовна глобалізація позбавляє народ «звичної самоідентифікації», впливає на систему національних мов й на мислення її мовців.

Лінгвістичні аспекти глобалізації в Україні досліджував Б. Ажнюк, який вважає, що англійська мова впливає на мовну свідомість і мовну діяльність у певних комунікативних середовищах (молодь, бізнес, ЗМІ, комунікативні технології). Переконаливим є погляд науковця щодо англомовного впливу на більшість функціональних стилів української мови, адже нині чітко простежуються глобалізаційні вияви в публіцистичному та розмовному функціональних стилях, меншою мірою – у науковому стилі. Це явище не впливає на офіційно-діловий та конфесійний функціональні стилі. Автор вважає, що цей процес є амбівалентним, бо «розхитуючи мовну норму і дестабілізуючи мовне життя, глобалізація дає водночас і значний імпульс для оновлення й розвитку української мови, зростання її інформаційного ресурсу й розширення функціональної сфери» [5: 150]. Цю тезу підтримує Л. Боярова, що також відзначає суперечність глобалізаційних виявів.

У праці «Глобалізація і національна мова» науковиця аналізує вплив глобалізації на національні мовні системи. З одного боку, вживання англійської мови «забезпечує взаєрозуміння у світовій комунікації», з другого боку, тотальне її використання із часом «обмежуватиме сферу функціонування національних мов» [6: 7].

Заслуговує на увагу стаття Л. Шлеїної «Мова у контексті глобалізації», у якій розкрито механізми впливу глобалізаційних процесів на мовну політику та мовні відносини. У цій науковій розвідці мова розглядається як елемент міжетнічних відносин і система міжнародної кроскультурної комунікації [14: 369].

Таким чином, здійснене дослідження дозволяє зробити висновки, що існує значний масив наукової літератури, у якій немає єдиної думки щодо джерел виникнення глобалізації. Учені різних сфер знання намагаються знайти оптимальне визначення цьому феномену, інтерпретації якого дуже розмаїті. Більшість дослідників вважає, що глобалізація є процесом становлення єдиного взаємозалежного світу. Велика кількість науковців стверджує про невизначеність й абстрактність цього явища.

В історичному контексті такий процес розглядають як етап розвитку капіталізму. У дослідженнях провідних економістів виникнення глобалізації пов'язують із транснаціоналізацією фінансових ринків. У політичному аспекті виникнення такого явища обумовлюється розвитком демократичних засад. Культурологи досліджують глобалізацію як наслідок вестернізації та економічної експансії США, а також як негативне явище, що призводить до

втрати різними культурами своєї ідентичності, що сприяє «розмиттю» культур. У лінгвістичних працях це явище висвітлюється в контексті витіснення національних мов англійською, яку вчені беззаперечно визнають світовою, тобто глобальною, мовою.

Отже, дослідження явища глобалізації в мовному контексті є важливим і становитиме перспективу наших подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Castells M.** The Rise of the Network Society : The Information Age / Castells, Manuel // Economy, Society and Culture. – Vol. 1. –Cambridge, MA ; Oxford, UK : Blackwell. – 2000. Crystal D. English as a Global Language / D. Crystal – 2nd edition. – Cambridge :CUP, 2003. – 228 p. 2. **Graddol D.** The Future of English? A guide to forecasting the popularity of the English language in the 21st century. / D. Graddol – The British Council : The English Company (UK) Ltd, 1997. – 66 p. 3. **James P.** Globalism, Nationalism, Tribalism: Bringing Theory Back In / Paul James. – London : Sage Publication LTD, 2006. – 100p. 4. **Oxford English Dictionary Online** [Електронний ресурс] [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Оксфорд, 2013-2016. – Режим доступу: <http://www.oed.com/view/Entry/272264?redirectedFrom=globalization#eid> (дата звернення 30.03.2016) – Назва з екрана. 5. **Ажнюк Б.** Лінгвістичні аспекти глобалізації в Україні / Богдан Ажнюк // Мовні конфлікти і гармонізація суспільства: Матеріали наукової конференції : 28-25 травня 2001 року. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. – С.144-150. 6. **Боярова Л. Г.** Глобалізація і національна мова / Л. Г. Боярова // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методический сб. / отв.ред. В. А. Глушенко ; отв. за вып. В. М. Калинин. – Славянск, 2012. – Вып.4 – С.258-264. 7. **Гранин Ю. Д.** Глобализация и вестернизация: pro и contra / Ю. Д. Гранин // Новое в психолого-педагогических исследованиях. – 2009. – № 3 (15). – С. 5–20. 8. **Кругликова Е. В.** Финансовая глобализация: содержание и проблемы [Электронный ресурс] / Е. В. Кругликова // Современные проблемы науки и образования. – Электронные данные. М. : 2014. – № 4– Режим доступу: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=13959> (дата звернення 27.03.2016 р.). – Назва з екрана. 9. **Маклюэн М.** Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего = The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man / Маршалл Маклюэн // М. : Гаудеамус, 2013. – 496 с. 10. **Мацегора К.** Дорожня карта нашого глобального виміру : Рада Асоціації гідно оцінила реформаторство уряду та погодила план дій між Україною і ЄС / Катерина Мацегора // Уряд. кур'єр. – 2014. – 17 груд. – С. 11. **Прушківська Е. В.** Суперечності розвитку глобалізації: національний аспект [Електронний ресурс] / Е. В. Прушківська, Ю. О. Шевченко // Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/econom_2009_1/161-166.pdf (дата звернення 25.03.2016 р.). Назва з екрана. 12. **Робертсон Р.** Дискурсы о глобализации: предварительные размышления: Реф. сб. / Р. Робертсон, Х. Хондкер // Глобализация: контуры XXI века. – М. : РАН ИНИОН, 2004. – Ч. 1. – С. 127–131. 13. **Хелд Д.** Глобальные трансформации: политика, экономика и культура / [Дэвид Хелд, Дэвид Гольдблатт, Энтони Макгрю и др.]; пер. с англ. В. В. Сапова и др. – М. : Праксис, 2004. – 576 с. 14. **Шлєїна Л.** Мова у контексті глобалізації / Людмила Шлєїна // Українознавчий альманах. – 2012. – Вип. 9. – С.366-369.

Пономаренко Олена Ігорівна – аспірантка кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна, 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2.

E-mail: olenaponomarenko5@gmail.com.

<https://orcid.org/0000-0001-8581-289X>

Ponomarenko Olena Ihorivna – Postgraduate student, Department of the Ukrainian Language, Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine, 61168, Kharkiv, Valentynivska Str., 2